

В.М. Тимофєєв, д-р екон. наук
Н.М. Гаркуша, канд. екон. наук
Т.В. Польова, канд. екон. наук

СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТОРГІВЛІ

Визначено сутність грошового потоку, удосконалено понятійний апарат щодо руху грошових потоків. Запропоновано систему показників аналізу ефективності управління грошовими потоками на підприємствах торгівлі.

Определена сущность денежного потока, усовершенствован понятийный аппарат относительно движения денежных потоков. Предложена система показателей анализа эффективности управления денежными потоками в предприятиях торговли.

The essence of a monetary stream is determined, the conceptual device concerning movement of monetary streams is advanced. The system of parameters of the analysis of a management efficiency by monetary streams in trading enterprises is offered.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Підвищення ефективності функціонування підприємств торгівлі значною мірою залежить від організації ефективної системи управління грошовими потоками. Практичне використання сучасних принципів та методів ефективного управління грошовими потоками дозволяє виконати план розвитку підприємства, є чинником впливу на результати діяльності та фінансово-економічний стан. Проте на сьогодні простежується відсутність єдності понятійного апарату і системи взаємопов'язаних показників аналізу ефективності управління грошовими потоками, що свідчить про необхідність комплексного погляду на дану проблему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми становлення системи управління грошовими потоками розглядали такі зарубіжні та вітчизняні вчені: І.О. Бланк, В.В. Бочаров, Є.Ф. Брігхем, Дж. Ван Хорн, Л. Гапенсі, І.А. Жученко, Г.Г. Кирейцева, А.М. Кінг, В.В. Ковальов, Б. Коласс, Л.Н. Павлова, Т. Райс, О.М. Сорокіна, О.О. Терещенко, А. М. Хіл Лафуанте та ін. [1-5]. Більшість науковців пропонує використовувати грошові потоки у процесі оцінки ефективності діяльності підприємства в цілому та як показник ефективності здійснення інвестицій зокрема.

Сутність грошового потоку трактується по-різному. Наприклад, на думку Є.Ф. Бріггема грошовий потік – це фактичні чисті готівкові кошти, які надходять на фірму (чи витрачаються нею) протягом деякого визначеного періоду [6, с. 295]. Лахтіонова Л.А. стверджує, що існує декілька визначень: 1) грошовий потік – це рух грошових коштів у процесі господарської діяльності; 2) грошовий потік – це міра ліквідності підприємства (складається з чистого прибутку та амортизаційних відрахувань) [7, с. 252]. На думку А. Х. Тейлора грошовий потік включає всі кошти, що надходять у розпорядження підприємства і доступні для використання протягом певного періоду часу [4, с. 337]. З позиції В. Кузнєцова грошовий потік створює сума фактичних надходжень або тих, що прогножуються від діяльності об'єкта оцінки [8, с. 98]. Згідно з П(С)БО 4 “Звіт про рух грошових коштів” під грошовими потоками мають на увазі надходження та вибуття грошових коштів та їх еквівалентів. Аналіз наведених визначень дозволяє стверджувати, що грошовий потік є вимірником спроможності підприємства покривати свої витрати і погашати зобов'язання власними ресурсами.

Разом з тим, відсутня єдність щодо системи аналітичних показників за допомогою якої можна визначити ефективність управління грошовими потоками. Так, І.О. Бланк пропонує розраховувати коефіцієнт ліквідності грошового потоку, коефіцієнт ефективності грошового потоку, коефіцієнт реінвестування чистого грошового потоку, коефіцієнт рентабельності використання грошових активів [1, с. 396-397]. Мазаракі А.А. для оцінки результатів управління грошовими коштами пропонує визначати коефіцієнт достатності грошових коштів, обсяг дефіциту грошових коштів, ритмічність та синхронність грошових потоків [9, с. 588-593]. Актуальність аспектів управління грошовими потоками, недостатній їх теоретичний розгляд зумовили необхідність обґрунтування системи показників аналізу ефективності управління грошовими потоками.

Мета та завдання статті – дослідити напрямки рух грошових потоків та запропонувати систему взаємопов'язаних показників аналізу ефективності управління грошовими потоками.

Виходячи з мети, у статті вирішуються наступні завдання:

- визначити сутність грошового потоку;
- встановити послідовність етапів управління грошовими потоками;
- проаналізувати єдність понятійного апарату щодо руху грошових потоків;
- дослідити загальні показники ефективності управління грошовими потоками;

– визначити аналітичні показники, що дозволяють оцінити ефективність управління грошовими потоками шляхом співвідношення надходження та витрачання грошових коштів, пов'язаних з операційною діяльністю торговельного підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управлінню грошовими потоками приділяється значна увага, оскільки вони є матеріальною основою фінансового функціонування підприємства, у тому числі й торговельного. Управління грошовими потоками є системою принципів і методів розробки і реалізації управлінських рішень з формування, розподілу, використання та забезпечення достатності грошових коштів підприємства для ефективної організації їх обороту.

Процес управління грошовими потоками є сукупністю послідовних етапів:

1. Розробка політики управління грошовими потоками підприємства;
2. Створення ефективних інформаційних систем управління грошовими потоками, які забезпечують обґрунтування альтернативних варіантів управлінських рішень;
3. Здійснення аналізу формування грошових потоків;
4. Проведення комплексної оцінки якості та ефективності управління грошовими потоками;
5. Здійснення планування грошових потоків;
6. Розробка дієвої системи стимулювання реалізації управлінських рішень і формування грошових потоків;
7. Здійснення ефективного контролю за реалізацією ухвалених рішень з формування грошових потоків.

Усі наведені етапи є важливими. Проте, необхідно визначитися з сутністю руху грошових потоків на підприємстві. Так, Г.В. Савицька зазначає, що рівень збалансування грошових потоків підприємства обумовлюється притоком та відтоком грошей. Разом з тим, авторка зазначає: “перевищення позитивного грошового потоку над від’ємним грошовим потоком збільшує залишок вільної грошової готівки, та навпаки, перевищення відтоків над притоками призводить до нестачі грошових коштів і збільшує потреби у кредиті” [10, с. 279].

Тарасенко Н.В. вважає, що “аналіз грошових потоків передбачає зіставлення припливу і відпливу коштів за період, що дозволяє оцінити можливість підприємства погасити свої зобов’язання” [6, с.295]. Лахтіонова Л.А. для аналізу чистого грошового потоку пропонує зіставляти приплив грошових коштів та відтік грошових коштів [7, с.254].

У свою чергу, Мазаракі А.А. під час аналізу грошового потоку співставляє надходження та витрачання грошей [9, с. 590-592]. Вво-

дить поняття “вхідний грошовий потік”, тобто очікувані надходження грошей або розмір сальдового потоку, що залишився для покриття боргових зобов’язань після продовження фінансування господарської діяльності [9, с. 592].

Бланк І.О. оперує поняттями позитивний та від’ємний грошовий потік [1, с. 396].

Різноманітність точок зору щодо застосування відповідного понятійного апарату призводить до таких висновків:

– по-перше, економісти часто ототожнюють поняття “позитивний грошовий потік” і “приток грошових коштів”, “від’ємний (негативний) грошовий потік” і “відтік грошових коштів”, що суттєво ускладнює їх розуміння. Вважаємо, що позитивний або від’ємний грошові потоки можуть виникати внаслідок різниці між надходженням грошових коштів та їх витрачанням.

– по-друге, для точного відбиття сутності надходженням і витрачання коштів пропонуємо застосовувати терміни “приток грошових коштів”, “відтік грошових коштів”.

При подальшому дослідженні етапів управління грошовими потоками зосередимо увагу на проведенні комплексної оцінки ефективності управління грошовими потоками, яка є передумовою розробки політики управління грошовими потоками на майбутній період.

Таблиця – Система показників комплексного аналізу ефективності управління грошовими потоками на підприємствах торгівлі

I Абсолютні показники ефективності господарської діяльності
1. Доход (виручка) від реалізації товарів, тис. грн
2. Собівартість реалізованих товарів, тис. грн
3. Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування, тис. грн
4. Середньорічна вартість активів, тис. грн
II Відносні показники ефективності господарської діяльності
1. Рівень рентабельності продажу, %
2. Рівень собівартості реалізованих товарів, %
3. Коефіцієнт оборотності оборотних активів, оборотів
III Ефективність управління грошовими потоками
1. Чистий грошовий потік, тис. грн
2. Коефіцієнт ліквідності грошового потоку
3. Коефіцієнт абсолютної платоспроможності
4. Коефіцієнт оборотності грошових активів, оборотів
5. Коефіцієнт ефективності грошового потоку
6. Коефіцієнт маневреності грошового потоку, %

У загальному вигляді комплексний аналіз є всебічною оцінкою економічного процесу на основі системного взаємозв'язку між показниками, які його характеризують. Для проведення комплексного аналізу ефективності управління грошовими потоками на підприємствах торгівлі, на наш погляд, може бути запропонована система показників, яку наведено в таблиці. Розроблена система включає широке коло показників різного ступеня складності.

Докладніше розглянемо методику розрахунку показників третьої групи. Так, чистий грошовий потік являє собою різницю між притоком грошових коштів та відтоком грошових коштів. Коефіцієнт ліквідності грошового потоку (KL_{en}) розраховується за наступною формулою

$$KL_{en} = \frac{ПГК}{ВГК},$$

де $ПГК$ – приток грошових коштів за період, що розглядається; $ВГК$ – відтік грошових коштів за період, що розглядається.

Перша та друга групи характеризують ефективність господарської діяльності підприємства, з урахуванням показників, які відображають ефективність використання окремих складових ресурсного потенціалу підприємства. Третя група містить показники, які дають більш узагальнену оцінку ефективності управління грошовими потоками. Окремі показники третьої групи, які застосовуються під час аналізу ефективності управління грошовими потоками, розглядалися у працях таких економістів, як О.О. Шеремет, І.А. Бланк, А.А. Мазаракі, Л.А. Лахтіонова, Н.О. Власова [1; 7; 9; 11]. Показник ліквідності грошового потоку може бути доповнений у процесі аналізу коефіцієнтом абсолютної платоспроможності (K_{an}). Цей коефіцієнт вказує на ступінь забезпеченості невідкладних фінансових зобов'язань підприємства наявними в нього засобами платежу:

$$K_{an} = \frac{ГК + КФІ}{ПЗ},$$

де $ГК$ – сума грошових коштів підприємства на певну дату; $КФІ$ – сума короткострокових фінансових інвестицій підприємства на певну дату; $ПЗ$ – сума поточних зобов'язань підприємства на певну дату.

До складу поточних зобов'язань включають: короткострокові кредити банків, кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги тощо [7, с. 238; 12, с. 100].

Коефіцієнт оборотності грошових активів ($K_{оза}$) є показником протилежним періоду обороту грошових коштів. Оптимальним є зростання його значення, що є свідченням прискорення руху грошових коштів, зростання ділової активності підприємства.

$$K_{оза} = \frac{ПГK_{од}}{ГK},$$

де $ПГK_{од}$ – приток грошових коштів одноденний; $\overline{ГK}$ – середній залишок грошових коштів.

Коефіцієнт ефективності грошового потоку ($K_{ен}$) є узагальнюючим показником оцінки ефективності грошових потоків і розраховується за формулою

$$K_{ен} = \frac{ЧП}{ВГK},$$

де $ЧП$ – величина чистого грошового потоку.

Коефіцієнт маневреності грошового потоку ($K_{мен}$) показує величину відсотка отриманих грошових коштів, які залишаються в розпорядженні підприємства і розраховується за наступною формулою

$$K_{мен} = \frac{ЧП}{ПГK}.$$

Значимо, що економіст О.В. Ластовенко пропонує аналог останнього показника третьої групи і трактує його як рентабельність грошового потоку [13, с. 92]. Проте, вважаємо, що у цьому випадку, рентабельність повинна визначатися як відношення прибутку до надходження грошових коштів.

Запропонована система показників є, на нашу думку, універсальною. За допомогою комплексного аналізу можна виявити так звані „слабкі місця" торговельного підприємства, які необхідно ліквідувати задля досягнення позитивних результатів діяльності.

Для нівелювання недоліків, які притаманні кожному з існуючих методів комплексного аналізу ефективності управління грошовими потоками та отримання об'єктивного результату можна використовувати декілька методів порівняльної оцінки. Перевагу можна надати методам рангів і балів, сутність та методика здійснення яких докладно викладено у літературі [9].

Під час розгляду системи показників особливу увагу слід зосередити на показниках, що дозволяють оцінити ефективність управлін-

ня грошовими потоками шляхом співвідношення притоку та відтоку грошових коштів від операційної діяльності.

Нами пропонується система показників, які визначаються на основі співвідношення надходження та витрачання грошових коштів, це так:

– коефіцієнт маневреності операційного грошового потоку (P_{ogn}):

$$P_{ogn} = \frac{ЧГП_{он}}{ПГК_{он}},$$

де $ЧГП_{он}$, $ПГК_{он}$ – величини чистого грошового потоку та надходження грошових коштів від операційної діяльності відповідно;

– коефіцієнт ліквідності операційного грошового потоку ($КЛ_{ogn}$):

$$КЛ_{ogn} = \frac{ПГК_{он}}{ВГК_{он}},$$

де $ВГК_{он}$ – відтік грошових коштів в результаті операційної діяльності.

Даний коефіцієнт показує суму грошей, що надійшли, яка припадає на одиницю витрат грошових коштів;

– достатність притоку грошових коштів від операційної діяльності для здійснення операційних витрат грошових коштів ($Д_{он емп}$):

$$Д_{он емп} = ПГК_{он} - ВГК_{он}.$$

Позитивне значення зазначеного показника свідчить, що підприємству для здійснення операційних платежів достатньо грошових коштів, що надійшли від операційної діяльності. Негативне значення показує зворотню ситуацію;

– коефіцієнт достатності притоку грошових коштів від операційної діяльності для здійснення операційних витрат коштів ($К_{дост он емп}$):

$$К_{дост он емп} = \frac{ПГК_{он}}{ВГК_{он}}.$$

Даний коефіцієнт є відносним вираженням попереднього показника і характеризує, наскільки сума грошових коштів, що надійшли від операційної діяльності, дозволяє здійснювати платежі в результаті операційної діяльності.

Для підприємств торгівлі основною діяльністю є операції, пов'язані з реалізацією товарів, що є головною метою їх створення та

забезпечує основну частину доходів. Витрати, пов'язані з основною діяльністю займають більшу частину у підприємствах торгівлі;

– достатність притоку грошових коштів від основної діяльності для здійснення основних платежів ($D_{осн\ витр}$) є поодиноким випадком восьмого показника і дозволяє визначити різницю між сумою грошових коштів, що надійшли від основної діяльності і величиною основних платежів:

$$D_{осн\ витр} = ПГК_{осн\ \delta} - ВГК_{осн\ \delta}$$

де $ПГК_{осн\ \delta}$ – приток грошових коштів від основної діяльності; $ВГК_{осн\ \delta}$ – витрати грошових коштів від основної діяльності;

– коефіцієнт достатності притоку грошових коштів від основної діяльності для здійснення основних платежів ($K_{дост\ осн\ витр}$):

$$K_{дост\ осн\ витр} = \frac{ПГК_{осн\ \delta}}{ВГК_{осн\ \delta}}$$

Даний коефіцієнт є відносним вираженням попереднього показника і характеризує, наскільки сума грошових коштів, що надійшли від основної діяльності, дозволяє здійснювати основні платежі.

Висновки. Запропонована система показників може бути використана в процесі аналізу операційних грошових потоків підприємств торгівлі як у національній, так і в іноземній валюті для прийняття відповідних управлінських рішень.

У забезпеченні надійного функціонування підприємств торгівлі важливу роль відіграє управління грошовими потоками, яке сприяє контролю та об'єктивності здійснення господарських операцій, обгрунтованості руху грошових коштів.

Список літератури

1.Бланк, И. А. Управление денежными потоками [Текст] / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, Эльга, 2004. – 488 с.

2. Бочаров, В. В. Управление денежным оборотом предприятий и корпораций [Текст] / В. В. Бочаров. – М. : Финансы и статистика, 2003.

3.Брігхем, С. Ф. Основи фінансового менеджменту [Текст] : [пер. з англ.] / С.Ф. Брігхем. – К. : Молодь, 1997.

4.Ван Хорн, Дж. К. Основи управління фінансами [Текст] : [пер. с англ.] / К. Дж. Ван Хорн; гл. ред. серии Я. В. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 800 с.

5.Сорокина, Е. М. Анализ денежных потоков предприятия : теория и практика в условиях реформирования российской экономики [Текст] / Е. М. Сорокина. – М. : Финансы и статистика, 2002.

6. Тарасенко, Н. В. Економічний аналіз [Текст] : навч. посібник / Н. В. Тарасенко – 3-тє вид., випр. та доп. – Львів : Магнолія плус, 2005.

7. Лахтіонова, Л. А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання [Текст] : монографія / Л. А. Лахтіонова. – К. : КНЕУ, 2001. – 387 с.

8. Великий словник бухгалтера [Текст] / В. Кузнецов. – Х. : Фактор, 2004. – 460 с.

9. Економіка торговельного підприємства [Текст] : підручник для вузів / А. А. Мазаракі [та ін.]; за ред. Н. М. Ушакової. – К. : Хрещатик, 1999. – 800 с.

10. Савицкая, Г. В. Анализ хозяйственной деятельности [Текст] : учебник / Г. В. Савицкая. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 336 с.

11. Методика комплексного аналізу якості та ефективності управління грошовими потоками [Текст] / Н. О. Власова [та ін.] // Прогресивні ресурсозберігаючі технології та їх економічне обґрунтування у підприємствах харчування. Економічні проблеми торгівлі : зб. наук. пр. у 2 ч. – Ч.2. – Харків : ХДУХТ, 2005. – С. 98–105.

12. Шеремет, О.О. Фінансовий аналіз [Текст] : навч. посібник / О. О. Шеремет. – К. : Кондор, 2005. – 196 с.

13. Ластовенко, О. В. Аналіз грошових потоків у результаті операційної діяльності підприємства [Текст] / О. В. Ластовенко // Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю : міжнар. наук.-практ. конф. : [матеріали]. – Черкаси : ЧДТУ, 2004. – С. 92–94.

Отримано 15.03.2009. ХДУХТ, Харків.

© В.М. Тимофєєв, Н.М. Гаркуша, Т.В. Польова, 2009.

УДК: 65.014.1:339.137.2

М.В. Чорна, канд. екон. наук

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСТІЙКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА: ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Обґрунтовано необхідності формування системи управління конкурентостійкістю підприємств; визначено її спільні та відмінні риси з системою управління конкурентоспроможністю підприємства.

Обоснована необходимость формирования системы управления конкурентоустойчивостью предприятия; определены её общие и отличительные черты с системой управления конкурентоспособностью предприятия.

The necessity of forming of the control system of competitive stability enterprise is grounded; its distinguishing and general features with the control system by the competitiveness of enterprise are determine.